

Eessõna

Studia Vernacula selle aasta numbri alapealkiri on „Vaata ringi”. Praegusel reisipiirangute ajastul võib see esimese hooga kõlada vastuoluliselt. Lähemalt järele mõeldes on aga selge, et isolatsioon ei aita meid mingilgi moel edasi, kuid kirjasõna vahendusel maailmas ringi vaatamisele õnneks veel piiranguid rakendatud ei ole. Kui me soovime mõista ja mõtestada oma kultuuri-pärandit ning seda loovalt edasi arendada, on meil vaja osata seda paigutada ka laiemale regionaalsele ja globaalsele taustale. Just sellega seekordse numbri kaastööd ühel või teisel moel ka tegelevad.

Ajakirjanumber algab programmilise juhtartikliga TÜ VKA rahvusliku käsitöö osakonna õppejõudude sulest. Selles püüame sõnastada Viljandis tehtava uurimistöö eripärad ja paigutada oma tegevust laiemasse akadeemilisse konteksti. Selleks, et aru saada omaenese (või oma teadusala) identiteedist, tuleb vaadata ringi ka kolleegide ja naabrite tehtavate tööde hulgas. Siin edendatava uurimistöö üheks olulisemaks erijooneks on praktiline tegemine kui uurimismeetod: et ajaloolist eset põhjalikult tundma õppida ning selle tegemise protsessist aimu saada, peab uurija ise valdama neid tehnikaid, mille abil ese on loodud. See annab võimalusi püstitada hoopis teistsuguseid uurimisküsimusi, kui varem tehtud – ning saada tulemusena ka väärtuslikku lisainformatsiooni juba varem kogutud teadmiste.

Margus Oti filosoofiline arutelu abstraktse ja oskustepõhise teadmise erinevustest ning nende väärtustamisest Ida ja Lääne kultuurides (Aristotelese ja Zhuangzi kirjutiste näitel) võib esmapilgul tunduda käsitööpraktikule liiga kauge lugemine, kuid ei maksa end heidutada lasta. Ka filosoofilist teadmist on võimalik edasi anda arusaadava, vaikselt edeneva arutelu vormis, nagu Margus Ott on tõestanud juba oma paljude varasemate kirjutistega (vt nt tema sarja „Väekirjad”). Arutlus tõstab esile kehalise teadmuse olulisust, nagu ka olemuslikke raskusi, mis kerkivad, kui on vaja seda teistele inimestele õpetada. Pärandoskuste üle arutledes jõuavad nii filosoof Margus Ott kui siinse numbri ringvaaterubriigile kaastöö kirjutanud käsitööteadlane Patrick Dillon välja voolu (*flow*) mõisteni, mis aitab kirjeldada olukorda, kus kehaline ja intellektuaalne tegevus moodustavad ühtesulava, sujuvalt edeneva tööprotsessi, mida aga paradoksaalselt on väga raske sõnadesse panna ja „teaduslikult” edasi anda.

Järgmised artiklid keskenduvad konkreetsematele lõikudele maailma käsitööpärandist. Läti etnograaf Anete Karlson võtab vaatluse alla teadmised taimedega värvimisest, mida esitab Lätis elanud baltisakslanna Martha Bielenstein oma 1935. aastal avaldatud raamatus „Die altelettischen

Kadri Tüür Studia Vernacula postrit esitlemas. Craft Conference 2019. Lembe Lahtmaa foto.

Färbmethoden”. Lisaks läti rahvapärastele värvimisvõtetele leidub seal teateid ka Eesti aladelt ning neile Karlsone oma tutvustuses keskendubki. Artikli teine pool kirjeldab taimedega värvimist kui taasloodud oskust, keskendudes õlles kääritamisele värvimise ning muldahjul värvimise eksperimentidele, mille kohta autor kasutab väljendit „eksperimentaaletnograafia”, viidates nii sarnasusele eksperimentaalarheoloogide tegevusega.

Nurjahan Hadi esemelisele kultuuripärandile keskenduv uurimuslik artikkel on valminud Tartu Ülikooli etnoloogide, folkloristide ja TÜ VKA RKO ühisõppekaval „Folkloristika ja pärandirakendused” kaitstud magistritöö põhjal ning see viib meid tõepoolest kaugesse maailmanurka – Bengali maa-piirkondade küladesse, kus vanadest saridest ömmeldud lapsetekkkide *nakshi kantha*de traditsioon on avarduva maailma survele muutuma hakanud. Nende muutuste iseloomu vaeb autor nii vaimse kui materiaalse pärandi aspektist.

Tavapärase teooria-tõlkeartikli asemel on meie seekordses numbris koguni kaks varem ilmunud käsitlust, mis valgustavad eri nurkade alt meie ja naabrite ehituspärandit. Tänuväärse tõlketööga valdkonnast „vana kuld” on toime tulnud Joosep Metslang, kes vahendas Studia Vernacula jaoks etnoloog Ilmar Talve rootsi keeles kirjutatud doktoritöö Eesti, Läti ja Liivi saunu puudutava osa. Tegemist on paljusid eri aegadel ja eri keeltes kirjutatud allikaid hõlmava ülevaatega, millega tutvumine avardab kindlasti seda silmapiiri, mille ulatuses võime oma mineviku ehituspärandi seas ringi vaadata. Talve

kirjeldab nii saunade ehituslikku ja tehnoloogilist poolt kui ka sellega seotud kombestikku ja tavasid. Loodetavasti aitab selle tõlke ilmumine koos tõlkija saatesõnaga kaasa huvi tõusule nii saunade ajaloo kui Ilmar Talve tööde vastu. Huvitav on veel Karlsoni ja Talve artiklite ühenduskoht – mõlemad toetuvad Bielensteinide pere esindajate poolt kirjutatud allikatele. Taimedega värvimise kohta kogus andmeid Martha Bielenstein; saunu puudutavaid teateid leidub aga tema isa, Dobele kirikuõpetaja August Bielensteini kirjutatud raamatutes.

Vanade palkehitiste teema jätkub Läti etnograafi ja folkloristi Janīna Kursīte artiklis Läti vanade puithoonete ornamendist. Monograafiast „Lätlase kodu” („Latvieša māja”, 2014) tõlgitud peatükis pakub autor sissevaate Läti puithoonete kaunistustesse nii sisselõigete, ornamentaalsete seinakaunistuste kui ka eristuvate arhitektuuriliste detailide, nn päikesepostide ning kaunistatud unkalaudade kujul. Lätlaste kui lähimate naabritega seob meid aastasade pikkune ühine ajalugu, mis ei ole jätnud mõjutamata ka meie esemelist pärandit. Ometigi on neid seoseid uuritud vähem kui paljusid teisi mõjusid ja laene mõnedest teistest meile poliitilistel või kultuurilistel põhjustel olulistest regioonidest. Lühikeses saatesõnas vaetakse Kursīte esiletoodud teemade esinemist Eesti puitarhitektuuris, tõdedes, et sarnasusi on, kuid nende leidmiseks peab pingutama. Ehk aitab tõlke ilmumine kaasa senisest intensiivsemale naaberalade vaatlusele palkehitiste kaunistamise vallas.

Ka praktikapeegel algab palgitöö teemaga. Marko Aatonen ehitas TÜ VKA RKO rahvusliku ehituse eriala lõputööna Läänemaale eripärase nelja võlliga kiige, milletaolisi on Eestis varem ehitatud peamiselt Hiiumaal. Aatoneni artiklis on olulisel kohal ajaloolised fotod kui oluline infoallikas, millelt täpse uurimise tulemusena on võimalik välja lugeda mitmesuguseid konstruktsioonilisi nüansse, mida on vaja teada, kui on plaan hakata püstitama mõnd ajaloolistel eeskujudel põhinevat rajatist – nagu näiteks nelja võlliga külakiike.

Järgmises artiklis tuleme taas tagasi taimedega värvimise juurde. Eesti Kunstiakadeemia dotsent Piret Valk kirjeldab oma ulatuslikke katsetusi saamaks värvi Eestis kasvavatest taimedest, millega värvida eri materjalist kangaid. Eksperimentide eesmärgiks on leida alternatiivseid sünteetilistele värvidele, mis kahjustaksid vähem nii keskkonda kui ka värvijat ennast.

Ringvaate rubriigis annab Patrick Dillon ülevaate 2019. aasta novembris Viljandis rahvusliku käsitöö osakonna korraldusel toimunud pärandtehnoloogiauurijate konverentsist. Ta jagab oma tähelepanekuid pärandkäsitöö õpetamise ja uurimise osas, rõhutades ühtlasi vajadust lisada pärandtehnoloogiatega tegelemisele senisest veelgi enam keskkonnahoidlikkuse ja jätkusuutlikkuse mõõdet – see on suund, mida tulevikus kõige enam vajame. Mõnedki käesoleva numbri kaastöödestki astuvad juba sama rada.

Kadri Tüüri ülevaade pärandtehnoloogia erialal olulistest teadusajakirjadest oli esialgu mõeldud olema osa juhtartiklist, kuid selguse huvides leidis endale koha eraldi tükina ringvaate lõpuosas. Seegi ülevaade näitab, et me ei ole maailmas üksi ega unikaalsed; sarnaste küsimustega tegeletakse veel paljudes teisteski teadus- ja arendusasutustes. Seda enam on meil vaja mõttekaaslaste hulgas ringi vaadata, et oskaksime iseennast adekvaatselt positsioneerida ja teistega koostööd kavandada. Loodame, et käesolev ajakirjanumber annab selleks hulgaliselt inspiratsiooni.

Augusti lõpus ERMi osalussaalil avatud maailma suurima Muhu sukkade näituse kohta on kaks ülevaadet: ERMi teadur Reet Piiri heidab näitusele pilgu muuseumitöötaja vaatenurgast, ERMi giid Katrin Alekand kirjutab kaasakutsuvalt sellest, mida näitusekülastaja sellel näitusel teha ja kogeda saab. Ringi vaatamisega ei pea piirduma!

Ise tegemise üleskutse võiks lisada ka selle loo lõppu: proovige, head lugejad, ise uurida esemeid nende tegemise või parandamise kaudu. Studia Vernacula võtab selliseid kirja pandud kogemusi artikli kujul alati meelsasti vastu!

Kadri Tüür

Studia Vernacula peatoimetaja

Foreword

The subtitle of this year's issue of *Studia Vernacula* is "Look around". Today it may sound a little bit controversial due to the current travelling restrictions. But when thinking about it a little more, it is clear that isolation does not help us any further; fortunately, no restrictions have been established so far on the travels of the written word. If we want to think about and understand our cultural heritage and creativity and develop them further, we have to be able to place them against a wider regional and global background. This is what the contributions in our issue deal with in one way or another.

The journal begins with a lead article written by the staff of the Native Crafts department of Tartu University Viljandi Culture Academy. The article attempts to summarize the characteristics of the research carried out in our department and to place our activity into a wider academic context. In order to understand your own (or your speciality's) identity, you have to look around among the work done by your colleagues and neighbours. One of the characteristics of the research carried out here is the practice-led research method: to study a historical item and get an idea of its making process, the researcher has to master the techniques used for making the item. This approach enables to establish different research questions in comparison with the previous ones and receive results containing valuable additional information.

The philosophical discussion by Estonian philosopher Margus Ott about the difference between abstract and skill-based (or, disembodied and embodied) knowledge and appraising them in Eastern and Western cultures (based on the writings of Aristotle and Zhuangzi) may seem a little remote for a person practicing crafts; however, one must not be discouraged. Also, philosophical knowledge may be presented in an understandable, slow-moving form of discussion as Margus Ott has proved in many of his earlier writings already. The discussion highlights the importance of embodied knowledge and also the constitutive difficulties which arise when this has to be passed on to other people. When discussing traditional crafts, the philosopher Margus Ott and the craft researcher Patrick Dillon, who has written about the Craft Conference for this issue, use the term 'flow', which enables them to describe the situation in which the physical and intellectual activity create a merging, smoothly advancing work-process, which is paradoxically very difficult to put into words and explain scientifically.

The following articles focus on specific cases of crafts heritage in the world. The Latvian ethnographer Anete Karlsonē reviews the know-how of dyeing with plants introduced by the Baltic-German Martha Bielenstein, who

lived in Latvia, in her book “Die altelettischen Färbmethoden” published in 1935. In addition to the specific vernacular Latvian dyeing skills, there is also information about Estonian areas, which Karlson focuses on in her contribution. The second part of the article discusses dyeing with plants as a re-invented skill, focusing on dyeing experiments such as beer-fermentation dyeing and dyeing on the ground oven for which the author uses the expression “experimental ethnography”, referring to the similarity with activities of experimental archaeology.

The article of Nurjahan Hadi that focuses on material cultural heritage is based on the Master’s thesis defended within the joint curriculum “Folkloristics and applied heritage studies” of ethnologists, folklorists, and the Native crafts department of the University of Tartu. It takes us to the far end of the world: namely to the villages of rural Bengal, where the tradition of sewing old sarees into baby blankets Nakshi Kanthas has started to change due to the pressure imposed by the widening world. The nature of these changes is discussed by the author from the aspect of both tangible and intangible heritage.

In lieu of our regular theoretical article in translation, this time the journal includes two previously published discussions, focusing on our own and our neighbour’s heritage in the area of vernacular architecture observed from different angles. A valuable translation from the “old gold” is made by Joosep Metslang, who provides for *Studia Vernacula* an excerpt from the ethnographer Ilmar Talve’s doctoral thesis about saunas in Estonia, Latvia and Livonia written in Swedish. It represents an overview of different sources covering a variety of periods, areas and languages. Reading it definitely broadens the horizons within which we consider our architectural heritage. Talve described the structural and technological aspects, including the customs and traditions connected with it. We hope that the publication of this translation, together with the translator’s foreword, will enhance interest in the history of saunas and Ilmar Talve’s work in general. There is a connecting point between Karlson’s and Talve’s articles – both both use as sources materials written by the representatives of the Bielenstein family. Martha Bielenstein collected information about dyeing with plants; information about saunas can be found in her father’s writings. Her father’s name was August Bielenstein and he worked as a pastor in Dobele.

The topic of old log houses is continued in an article about the decoration of old Latvian log houses by Latvian ethnographer and folklorist Janīna Kursīte. In this chapter translated from the monograph “Latvieša māja” (Latvian’s Home, 2014), the author provides insight into the decoration of Latvian log houses including carvings, ornamental wall decorations and

different architectural details, like, for example, the so-called ‘sun posts’ and decorated boards on the sides of a triangular opening in the hip under the roof. As close neighbours, Latvians and Estonians have shared a common history for centuries, which has had a definite impact on our material heritage. All the same, these connections have been less explored than other influences and loans from other regions important to us due to certain political and cultural reasons. A brief foreword discusses topics highlighted by Kursite in the architecture of wooden houses in Estonia, and concludes that there are similarities but one must search hard to find them. Maybe the publication of the translation will help to focus on more intensive observations in the area of decorating wooden houses in the neighbouring areas.

The section ‘Practitioner’s corner’ also begins with the theme of timber. Marko Aatonen built a particular kind of four-shaft swing in Läänemaa (which to date have mainly been built in Hiiumaa) as his graduation work in the study programme of Estonian native construction. An important role in Aatonen’s article is played by historical photos as a source of information, which with thorough study can enable us to establish various structural nuances that need to be known before starting work on a construction based on historical examples – such as a four-shaft village swing.

The next article returns to the topic of dyeing with plants again. Piret Valk, assistant professor of the Estonian Academy of Arts, describes extensive experiments in getting dyes from plants growing in Estonia in order to dye fibres of different materials. The aim of these experiments is to find alternative synthetic dyes so as to cause less harm to the environment and also to the person carrying out the dyeing procedure.

Under the ‘Overviews’ rubric Patrick Dillon provides an overview of the Craft Conference organised by the Native crafts department in Viljandi in November 2019. He shares his observations concerning both teaching and carrying out research in the area of heritage crafts, and stresses the need to promote the environmental and sustainable dimension of heritage technologies – this is the most essential thing for the future. Some articles in this issue are already taking steps in this direction.

An overview of relevant scholarly journals in the area of craft research by Kadri Tüür was initially meant to be a part of the lead article, but for the sake of coherence it found a place as a separate literature review. This overview also stresses that we are not alone in the world or unique; similar issues are studied in numerous other research institutions. Furthermore, we have to look around and find people sharing the same approaches in order to be able to position ourselves adequately and to plan further cooperation. We hope that this issue of the journal will give abundant inspiration for achieving these goals.

Finally there are two overviews of the world's biggest Muhu stockings exhibition in the participation hall of the Estonian National Museum: Reet Piiri, researcher of the Estonian National Museum, looks at the exhibition from the point of view of a museum expert, and Katrin Alekand, a guide in the Estonian National Museum, enthusiastically writes about what visitors can do and experience at this exhibition. There is much more to do than just looking around!

The challenge of make something by oneself may be added at the end of this story: dear reader, try to study items by making or repairing them yourself. Studia Vernacula always gladly accepts articles written on the basis of experience!

Kadri Tüür

Editor-in-chief of Studia Vernacula